



---

## До першоджерел народної пісенності

*Ярослав Гарасим. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору. — Львів, НВФ "Українські технології", 2010. — 376 с.*

**Марина Набок,**

*кандидат філологічних наук,*

*викладач Сумського*

*державного університету*

Становлення і формування сучасної фольклористичної науки неможливе без з'ясування національних особливостей естетики усної народної творчості, адже у прагненнях народу до краси, гармонії розкривається його ество, природна сутність, його дух. Національна естетична природа українського фольклору — одна з домінант становлення та розвитку як колективної, так й індивідуальної свідомості. То-

му Я.Гарасим у монографії "Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору" (Львів, 2010) зробив вдалу спробу осмислити національну самобутність народнопісенних жанрів "виходячи з принципових передумов розуміння сутності етностетичних категорій, як результатів духовного розвитку колективної (не індивідуальної) та національної (не універсальної) свідомості" (с.376).

Аналізуючи естетичні ознаки і поняття української народної пісенності, учений багатопланово простежує їх формування і розвиток від найдавніших уявлень про людину і світ до новітніх часів. Так, першопочатковий період цього формування і розвитку характеризується більше увагою до ритму, ніж гармонії, симетрії та інших виявів краси. Виходячи з вчення Сократа, який об'єднав етичні та естетичні цінності в поняття "калоскагатос", що відображає комплекс "красного" і "доброго", яке пізніше В.Барка замінив на українські відповідники "добропрекрасне", "благопрекрасне", Я.Гарасим підкреслив, що універсально-загальнолюдське міститься в індивідуально-національному, яке є неповторним поетичним елементом національного фольклору, в якому жодна універсалізація чи схематизація естетичних ідеалів не здатна стерти суто національних граней уснопоетичної творчості.

Послугуючись працями М.Максимовича, О.Потебні, О.Бодяньського, П.Куліша, І.Франка, М.Костомарова, В.Петрова, М.Грушевського, Ф.Колесси, Г.Нудьги, І.Денисюка, М.Венграновича, Р.Кирчіва, Т.Орлової, Л.Дунаєвської, М.Дмитренка, С.Мишанича, В.Буряка, В.Давидюка та ін., учений здійснив порівняльну характеристику засобів і способів вираження естетичного ідеалу української народної творчості з поетичними зразками інших народів світу. Так, у росіян переважає описова поезія, в українців знаходимо драматичний виклад подій, а це впливає на символічну наповненість народної поезії. Тому в українському фольклорі переважають символи в образах сокола, лебедя, зозулі, калини, барвінка, верби та ін., що вказують на естетичну природу художньої образності, внутрішню силу слова, гармонійне поєднання поняття "красиве", "добре". Наприклад, наші предки сприймали красу сонця, місяця і зорі не лише через зовнішні ознаки, але й через їх яскравість, тобто через категорію світла. В цьому контексті Я.Гарасим розвиває думку О.Потебні про світло як індикатор кольору, що стає семантичним наповненням більшості кольорових відтінків у пісенному фольклорі українців, адже біле — то значить чисте, красиве, веселе (біле личко, біле полотно, біле тіло, біла сорочка). Автор монографії також наголошує на тому, що ще І.Франко вказував на запозичення та естетичну обробку мандрівних сюжетів в українській народній творчості. Так, зокрема, переходячи на український ґрунт, під впливом етностетичної культури українського народу у них відкидалась брутальність, насильство і т. д., як ознаки і поняття супротивні естетичним і морально-етичним уявленням українців.

Цілком слушно, що в основу формування етностетичної свідомості нашого народу Я.Гарасим поклав географічно-кліматичні, природні чинники, історико-соціальні та етногенетичні фактори, психоетнічні риси українського характеру. Скажімо, у системі етностетичних уявлень українців найбільш представлений астральний комплекс. Сакралізація місяця, сонця і зорі, простору, в якому вони знаходяться, створює своєрідне заміщення їх господарем (батьком), господинею (матір'ю) та їхніми дітьми. Звідси — пошана до Роду. В народнопісенній творчості почуття краси характерне і для сприйняття нашими предками природних стихій — вітру, дощу, грому, блискавки, морозу, хмар, туману, воно також виражається у ставленні до рослинного світу — барвінку, м'яти, верби, калини, дуба, тополі і т. д., у сприйнятті світу зооморфного — сокола, голуба, бика (тура, вола), коня. Через їх вивершення, підкреслює дослідник, відбувається й ідеалізація низки таких понять, як "добро", "краса", "журба", "щастя", "тривога" тощо.

Виходячи з хліборобської вдачі українців, а, отже, й пошанування злакових рослин, в народнопісенній творчості винятково важливого естетичного забарвлення набував образ землі, обжинкового вінка, поцінювалось працююче поле. У часи козаччини образ землі, рідної домівки перейшов у іншу площину — ідейну. За цього естетизація "битого шляху", "далекої дороженьки", як влучно зазначає Я.Гарасим, відображає іпостась мандрівної людини, подорожнього: "спочатку — це носій і шукач у першу чергу духовних цінностей та моральних канонів (кобзар, лірник), а згодом і матеріальних потреб (чумак, наймит, трудовий емігрант)" (с.156).

На основі праць М.Максимовича, О.Бодяньського, М.Костомарова, М.Драгоманова, В.Липинського, Я.Яреми, Ю.Липи, Д.Донцова, І.Мірчука, Є.Онацького, Б.Цимбалістого, О.Кульчицького, М.Шлемкевича, В.Храмової, Д.Чижевського, В.Яніва та інших учених в монографії ґрунтовно проаналізовано український психотип, для якого характерний ідеалізм, емоціалізм, інтровертизм, "мальовничий індивідуалізм", тобто потяг до краси, що дало можливість дослідникові вийти на нові проблеми та ідеї в дослідженні української народної пісенності.

Крізь призму категорії "добропрекрасне", як естетичної домінанти українського пісенного фольклору, в монографії розглядається синтез морально-етичних настанов (ідей) та естетичних світовідчужань (форма). В українській народно-поетичній творчості, як констатує Я.Гарасим, особливої естетичної ваги надано тим явищам з етичної сфери людини, які пройшли через своєрідну моральну сакралізацію і стабілізувалися в духовному світі етносу. Це — відданість предківським звичаям і національним традиціям, пошана до роду, культ родинного життя, релігійність, волелюбність, мужність, культивування вірної дружби та побратимства, шляхетність міжособистісних взаємин і чистота дошлюбних форм спілкування молоді, пошана до праці, осуд вбивств, зрад, реально-сатиричного ставлення до дійсності. На прикладах народнопісенної творчості вчений переконливо доводить, що красиве є добрим, а добре буде водночас красивим. Так, у календарно-обрядовому циклі в основу образу жінки, зазначає він, покладено етичну ознаку, що виявляється у ставленні її до праці, та її індивідуально-особистісні прикмети (постава, хода), естетизовані в астрально-орнаментальний спосіб: "По двору ходить, як зоря сходить, / По дрова пішла — золото внесла, / По воду пішла — мед-вина внесла" (с.205). Тому дослідник стверджує, що саме в площині етностетичних вимірів слід шукати етимологію слів "врода", синонімічного до поняття "краса" і спільнокореневого з родом.

За умов національної бездержавності особливою естетичною цінністю та суспільним благом відзначалася воля, яка набула більшого значення з появою козацтва, як самобутньої етносуб'єктивної категорії, що спричинило до актуалізації моральних орієнтирів життєвої поведінки людини. Відтак у монографії проаналізовано думовий епос, історичні пісні, в яких козак постає в образі захисника рідної землі, релігії, звичаїв, він є носій волі, незламного духу, лицарських чеснот, тому їхня "слава не вмре, не поляже". В цьому контексті Я.Гарасим аналізує ставлення українців до поняття "чуже", яке ще з обрядової архаїки ототожнювалось зі смертю: "Пішов же Івасьо в чужу сторону. / Жаль же його, Боже! / В чужой стороні люд не гадає: / День ся не робит, сонце не всходить, / Місяць не світит, зоря не всходить, / Зоря не всходить, когут не піє" (с.229).

Досліджує вчений і поетичну мову народнопісенної творчості. Виходячи з методологічних настанов О.Потебні про внутрішню форму слова, праць І.Денисюка, новітніх напрацювань лінгвофольклористики, в монографії аналізуються поетикалітвотворення українських народних пісень (епітети, порівняння, метафори, гіперметафоричні утворення, символіка). Автор також зазначає, що звукова організація народнопісенної мови виконує важливі стильові функції, що впливають на формування національної специфіки та етностетичне наповнення змісту пісні. Це дало йому цілком обґрунтовані підстави розглядати поетичну мову не лише як стилетворчу, а й світоглядну систему.

Таким чином, подаючи чітку картину еволюції естетичних уявлень українського народу, насамперед про добро і красу у їх діалектичній єдності від найдавніших часів до сучасності, Я.Гарасим у монографії "Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору" визначив їх питомо національні складові, а також показав, що естетичні начала у сприйнятті розумінні та потрактуванні людини, навколишнього світу є одними з домінуючих і першорядних у становленні та розвитку духовності українського народу. Тим самим він заклав міцні наукові основи нових досліджень у цій та інших галузях народознавства.